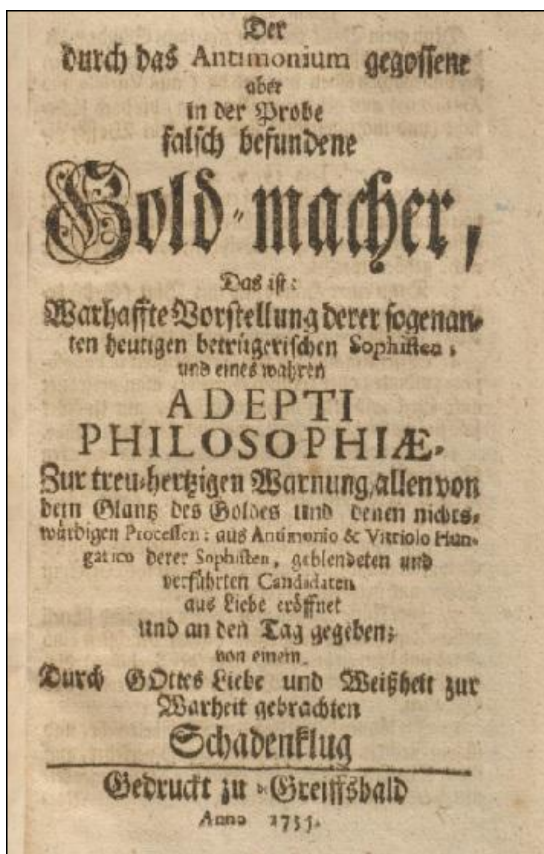

Der
durch das Antimonium gegossene
aber
in der Probe
falsch befundene
Gold-macher,
Das ist:
Warhaffte Vorstellung derer sogenanten heutigen betrügerischen Sophisten, und eines wahren
ADEPTI
PHILOSOPHIÆ.
Zur treu-hertzigen Warnung, allen von dem Glantz des Goldes und denen nichts-würdigen Processen: aus Antimonio & Vitriolo Hungarico derer Sophisten, geblendeten und verführten Candidaten
aus Liebe eröffnet
und an den Tag gegeben;
von einem
Durch GOttes Liebe und Weißheit zur Warheit gebrachten
Schadenklug
Gedruckt zu Greiffswald
Anno 1735.

ANONYMUS

DER DURCH DAS ANTIMONIUM GEGOSSENE ABER IN DER PROBE FALSCH BEFUNDENE GOLD-MACHER, etc., etc.

DE DOOR HET ANTIMOON GEGOTEN, DOCH IN DE PROEVE ONECHT BEVONDEN GOUDMAKER, etc., etc.

1 7 3 5

vertaling:

Ruud Muschter
∴

Groningen

muschter@home.nl
www.archive.org

25 april 2018

INHOUD

BRON

1735

http://www.zvdd.de/dms/load/met/?PPN=urn%3Anbn%3Ade%3Abvb%3A29-bv009179050-9

http://digital.bib-bvb.de/view/bvbmets/viewer.0.6.2.jsp?folder_id=0&dvs=1522180936904~447&pid=11539289&locale=nl&usePid1=true&usePid2=true#

Universitätsbibliothek Erlangen-Nürnberg

INLEIDING VAN DE VERTALER

De auteur waarschuwt voor de sofisten, te weten de groep rondreizende magiërs die overal mensen geld uit de zak kloppen, met de belofte dat zij daarmee goud voor hun opdrachtgevers zullen maken. Hij is er zelf ook ingetuind, zodat zijn werk erop gericht is dat anderen niet hetzelfde overkomt.

Het is dus wel duidelijk dat de auteur aan het begrip ‘sofist’ de negatiefste connotatie koppelt die eraan gegeven kan worden. Van oorsprong gaat het om rondtrekkende leraren, letterlijk ‘aanhangers van de wijsheid’. In de tijd van de auteur gingen de valse goudmakers stand, land en hof af, om er hun kunsten te verkopen. Uiteraard zonder succes en soms met dodelijke afloop.

Het werk is enigszin merkwaardig opgebouwd. Het begint met een serie bijbelteksten. Daarna komt het voorwoord van de auteur. Vervolgens de inhoud.

Ruud Muschter

HET OMSLAG

De
door het antimoon gegoten,
doch
in de proeve
onecht bevonden
goudmaker.
Dat wil zeggen:
waarachtige voorstelling van de zogenaam-
de huidige, bedrieglijke sofisten
en van een ware
adept
der filosofie,
ter trouwhartige waarschuwing aan alle door
de glans van het goud en de niets-
waardige processen; uit antimonium en Hongaars
vitriool van de sofisten; verblinde en
verleide kandidaten
uit liefde geopenbaard
en aan den dag gegeven,
door een
door Gods liefde en wijsheid tot
waarheid gebrachte
spijtoptant

Gedrukt te Greiffsbald
in het jaar 1735.

BIJBELTEKSTEN

Jeremia, 2: 13.

Want Mijn volk doet een tweevoudige zonde. Zij verlaten Mij, de eeuwige wijsheid en levende bron, en maken die hier en daar (uit vitriool en antimonium) uit uitgehakte bronnen, die toch vol gaten (en nietswaardig) zijn, en geen water geven.

Jesaja, 59: 2.

Uw ondeugden scheiden u en uw God van elkander, en uw zonden verbergen het aangezicht (der hemelse wijsheid) van u, zodat ge niet gehoord wordt.

3. Want uw handen zijn met bloed (geld) bevlekt, en uw vingers met ondeugd. Uw lippen spreken het verkeerde, en uw tong sticht onrecht.

4. Er is niemand die over gerechtigheid in de filosofie predikte of getrouw waarschuwde. Men vertrouwt op het ijdele en spreekt niets betamelijks. Van ongeluk zijn zij (de sofisten) zwanger en zij baren moeite.

5. Zij broeden basilisken-eieren uit, en bewerkstelligen spinnenwebben. Eet men van hun eieren, dan moet men sterven (verderven). Trap men ze evenwel kapot (en openbaart hun bedrog), dan komt er een adder[1] uit.

6. Hun spinnenweb deugt niet voor kleren. Wat zij bewerkstelligen, deugt niet als deken, want hun werk is moeizaam en in hun handen is schande.

7. Hun voeten lopen naar het kwade en zijn snel om onschuldig bloed te vergieten (hun naasten van have en goed af te helpen). Hun (der sofisten) gedachten zijn moeizaam, hun weg is ijdel verderf en schade.

8. Zij kennen de weg der wijsheid niet, en in hun gangen is er geen recht. Zij zijn verdwaald op hun wegen. Wie zich erop begeeft, heeft nimmer vrede, doch verderf.

[1] “Otter”.

Voorwoord

De naar stand, eer en waardigheid geëerde en zeer beminde lezers, toen in de tijd waarin Jezus Christus de grootste vorst en hertog van het leven, te Bethlehem werd geboren, en de magiërs, koningen en kinderen der hemelse wijsheid naar Jeruzalem kwamen en hun stemmen over de pasgeboren koning der Joden lieten weerklinken, schrok niet alleen Herodes, de toenmalige landsvorst, doch met hem ook het ganse Jeruzalem.

Ik twijfel er niet aan, dat door deze geringe en onaanzienlijke bladzijden eveneens niet alleen de vermeende sofistische vorsten, doch ook met hen de ganse sofistische schare in schrik, toorn en bitterheid geraakt. Slechts ware magiërs en kinderen der wijsheid letten hier niet op, doch blijven bij de gidsster van de hemelse wijsheid, en zoeken net zolang tot zij de koning der eer, en heer der heerlijkheid gevonden hebben. Zij doen het niet zoals Herodes met zijn aanhangers, die tot de magiërs zei: "Ga heen en zoek ijverig, en wanneer gij de ware koning gevonden hebt, kom dan en zeg het mij, opdat ook ik heenga en Hem aanbid." En dit is er de oorzaak van, waardoor de meesten in hun duisternis en blindheid blijven steken.

Zo doen de meeste zoekers der kunst het, vooral echter grote vorsten en rijke filosofische kandidaten: Zodra een vermeende adept, veelmeer echter sofist bij hen beweert dat hij het geheimenis der ganse ware filosofie werkelijk bezit, het kwik

der filosofen reeds bereid heeft, en hij slechts een vriend verlangt die hem tot onderhoud van de bij zijn stand behorende levensmiddelen en de voor het werk vereiste kosten steunt, voor wiens dienstbaarheid hij niet slechts alle tevredenheid, doch ook het ganse proces en de daartoe vereiste handelwijze getrouw en zonder enig mankeren wil onthullen en overbrengen, dan betonen dergelijke kandidaten zich hiertoe gans bereid, gewillig en vrolijk - want de sofist heeft hen met zijn gouden pijl de lever gespleten -, beginnen met hem duizenden aan voorschoten te verstrekken, roemen diens grote wijsheid en verheugen zich dan van harte wanneer hun adept zich als echte heren presenteren en het aan hen verstrekte voorschot kunnen besteden. Nu vermaant de heer sofist zijn kandidaten, dat zij zeer beslist niets in het laboratorium moeten ondernemen, doch geduld moeten hebben zodra hij de ware en allerkortste weg heeft gevonden (want dat is gemeenlijk het thema van de sofisten: Zij hebben en weten alles, doch de weg is al te lang en verdrietelijk. Zij zoeken een kortere, zodat men ongeveer in de tijd van een maand, of wellicht reeds in acht dagen de Steen tot stand kunnen brengen). Daarna willen zij hem alles getrouw demonstreren en tonen. Hier laten zich nu deze arme kandidaten of veelmeer Herodianen tevreden stellen, en hun vermeende magiër laten zij zoeken, tot hij hun have, goed en bloed heeft afgezocht. Wanneer deze magiër nu niet verder kan, zoekt hij een andere weg en maakt zich onzichtbaar. Maar wanneer hij wellicht onder bescherming staat van een heer[2], zoekt hij een andere kandidaat. Doch mijn beste kandidaat! Er staat dan ook ‘zoekt’, en niet ‘laat zoeken’. Alleen zoekt gij niet, dus vindt gij ook niets. Uw sofist zoekt gaarne, doch hij weet niet hoe en waar. Goud en geld zoekt hij, en dat bij u. Dus wat hij zoekt, dat vindt hij; gij echter zoekt niets, dus vindt gij ook niets. Dit gevolg is zeer juist.

[2] “einen S. rni”. Vermoedelijk ‘signorni’.

Genegen lezer, mij is hetgeen ik hier meld, zelf overkomen. Nadien heb ik mij door de glans van een adept[3] laten verblinden, zoals saturnus door de glans van de maan, waardoor ik dermate ben gevallen dat ik thans slechts een been en een steunvoet heb. En waren er mij van tevoren niet reeds een of meer afgebrand, en had ik aan de overredingen van mijn adept immer gehoor gegeven (wanneer hij mij het fraaie "Mihi de est", kunt ge mij aan wat geld helpen, had voorgezegd, en ik hem niet met tegencomplimenten, geringe hoffelijkheden en vele presenten had afgeleid), dan was ik gewis in het uiterste verderf gevallen, en had ik hals en been gekwetst. Doch een gebrand kind schuwt het vuur.

Nadat ik nu op de belofte van mijn adept op grond van zijn gedicteerde proces van het filosofische vitriool of de groene leeuw mijn arbeid had ondernomen en was aangevangen, was ik in mijn gedachten thans reeds rijk en geheel verzadigd, en meende dat mijn anderszins gebruikelijke voeding thans niet meer nodig was. Een ander kon die wel overnemen. Enfin, ik dacht er thans aan, hoe mijn domkop en weldoener zich aan mij waarlijk liefderijk, oprecht en behulpzaam kon en wilde betonen.

Wat ik evenwel in de aanvang zaaide, dat oogstte ik uiteindelijk ook, namelijk verderf, en zoals de sneeuw bijt, dat wil zeggen, niks.

Alleen had ik nauwelijks mijn zaak gedaan en mijn linkervoet sterk verzwikt, zodat ik mij niet van mijn plek kon roeren, of ik vond mij genoodzaakt om mij een steunvoet te laten maken, opdat ik mij toch onder de mensen kon laten zien. Voor dat doel liet ik een draaier komen, die mij er tussentijds eentje vervaardigde. Zoals nu de goden in alle oorden, vooral in de vrije kunsten, hun speciale spionnen hebben, zo bleek het ook hier. Want nauwelijks was de draaier niet bij mij vertrokken, of hij zond ijlings zijn jongen die hem anders zijn ijzers moest slijpen, naar Saturnus, om hem aan te kondigen dat hij wederom

[3] "Adepti f.h.". Onduidelijk.

een zieke van zijn kwaliteit onderhanden had. Aangezien echter Saturnus zich indertijd in de raad der goden bevond, moest de jongen het bevel van zijn meester naar de zaal zelf brengen.

Castor, de broeder van Pollux, had ooit de wacht voor de deur om daar enkele bevelen van de goden uit te voeren. En als er ook verzoeken te overhandigen waren, moest hij dat uitvoeren. Toen nu Castor, de jongen van de handwerker, het bevel van zijn meester vernomen had, lachte hij, met als betekenis, dat hij het wilde mededelen[4] zodra het conclaaf geopend zou worden. Nadat dit geopend was, trad Castor meteen naar binnen, en daar waren Mars en Venus toevallig in gereedheid om naar huis te gaan. Op de melding echter van Castor, traden de goden op staande voet bijeen en werden werkelijk verbitterd over het bedrieglijke gedrag van de sofisten. Zij betreurden mijn situatie, en aangezien Saturnus met bijzondere genegenheid over mij had gesproken, en Mercurius dat met een kleine aanbeveling begeleidde, beval Jupiter, doch bij wijze van verzoek, dat Mars en Venus mij een weinig van hun zalf zouden toesturen, opdat ik niet geheel verlamd zou worden en mijn voet zou kwijtraken, waartoe zij met alle liefde ook meteen genegen waren. En zij zonden mij via Castor, de toenmalige opzichter, in een hermetisch glas verzegeld, een weinig van hun ware wezen, benevens een klein flesje met de "czindor"[5] van de oude, zeventigjarige hofmeesteres, met de herinnering dit op een oude doek te smeren en op mijn verrekte, lamme voet te leggen, met de nadrukkelijke aanwijzing het net zolang te laten liggen en de steunvoet net zolang te behouden, tot mij de edele sofia zou toestaan om zowel de pleister als de steunvoet van mij af te werpen. Zou ik dit bevel evenwel negeren, dan zou ik in het gevaar verkeren dat ik niet alleen mijn voet, doch ook geheel mijn lichaam en leven zou verspelen. Toen mij nu Castor deze heilzame medicatie overbracht, was ik vol vreugde. Terwijl ik echter mijn houten been behouden moet en zal, totdat de edele

[4] "hinterbringen". Heeft vele betekenissen.
[5] Onduidelijk.

Sofia mij haar liefdevolle bevel mededeelt, prijs ik niettemin de goedheid, liefde en wijsheid van God, dat zij mij van de pijnen der goud- en geldliefde bevrijd hebben. Castor evenwel gaf mij ondertussen de verzekering, dat zodra hij met Sofia alleen zou spreken, hij het er niet aan zou laten ontbreken om voor mij het beste naar voren te brengen, waarop hij afscheid nam, doch mij aan de barmhartigheid en liefde van mijn God aanbeval.

Nadat ik nu vele redelijke en eerlijke lieden door de sofisten bedrogen zag, heb ik er niet omheen gekund, zoveel als aan mij uit de raad van de goden tot heling en leniging van mijn pijnen uit genade is medegedeeld geworden, aan eenieder over te brengen en mede te delen, opdat deze kwade zwerm, als een pestilentie in staats- en privévermogen, vernietigd en teniet gedaan moge worden, en men zich voortaan van dergelijke bedrieglijke gedachten, hoop en begeerten om de Steen der Filosofen te verkrijgen in het geheel moge ontslaan; men aan de bedrieglijke voorstellingen van dit goddelijke geheimenis echter, of veelmeer zijn bedrieglijke processen uit het vitriool of antimonium verder geen ingang meer moge toegestaan; doch zoveel mogelijk eenieder moge helpen dat alle vernietigd en onderdrukt worden. Waarmede ik de geëerde lezer aan de genade, het licht, de liefde en wijsheid van God; mij echter aan Zijn willekeurigste affectie zo goed mogelijk met aller-onderdanigst respect, aanbeveel.

De ervarene moet voor goudmakers en alchemisten,
Die het geld destilleren uit buidels en kisten,
Zich hoeden en hij moet aanschouwen,
Bij lijf hen niet te veel te vertrouwen.
Wanneer men anderen niet in schaden,
Daarbij in spot en rouw doe baden,
Met hen die goed zijn, ga mee!
Oprecht, vroom, eenvoudig, recht door zee.
Niet uit op roem en toch wat gewinnen,
Met dezulken kunt ge goed garen spinnen.

Ja, waar vindt men echter dezen?
Zoek ze, zij zijn wel dier,
En komen niet zeer goed naar hier.
Ook geldt bij hen dat een kwintje zwaar,
Meer is dan bij de anderen menig centenaar.

* * *

Wie de kunst waarachtig kan doen, is een man
Die vangt niet omwille van de buit daarmede an,
Hetgeen eenieder bedenken kan.

A. & O.[6]

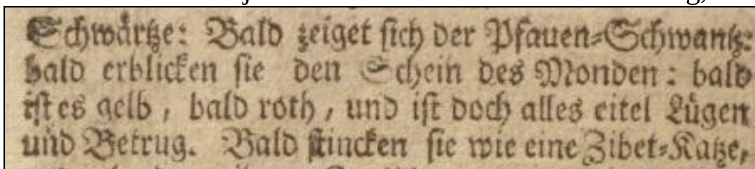
Naar stand, eer en waardigheid hoogge-
eerde en hooggenegen lezer.

Reeds diverse jaren terug zijn aan onze horizon en vooral in dit district verscheidene schadelijke goudkevers of zogenaamde goudmakers gearriveerd, die door hun schadelijke gift en bedrieglijke weelde in een dusdanig florissant krediet en aanzien zijn komen te staan, dat ook anderszins verstandige, het bedrog wel inziende, slimme gemoederen zich daardoor hebben laten verleiden om hun bedrieglijke voorstellen en aangezegde, doch nietswaardige processen en recepten geloof en gehoor te schenken; zich met hen hebben ingelaten; en het hun beliefd heeft hen op hun toch nietswaardige kunst met aanzienlijke sommen vooruit te helpen; in de hoop door een dergelijk tegemoetkomen niet slechts een aanzienlijke schat, doch ook het grote geheimenis der natuur of van de Steen der Filosofen te verkrijgen. Hierdoor nu hebben deze bedrieglijke sofisten zich als roofvogels met vreemde pauwenveren gesierd, terwijl zij eerder in het grootste 'heb medelijden met mij' in slecht habijt en te voet van de ene stad en dorp naar het andere ellendig gepatrouilleerd zijn, en zich thans in een dusdanige staat bevinden, dat zij in de allergerenommeerdste gasthuizen logeren, met edelen, zich als edelen laten trakteren, met vier paarden bespannen postkoetsen op- en afrijden, ja, zich als echte illusteren in alles voordoen en gedragen.

[6] Alfa en Omega.

Hoewel nu de door bedrieglijke glans verblinde crediteuren en filosofische kandidaten mettertijd eindelijk wel zien, dat de kwestie niet juist is, aangezien net zo vaak als de heren sofisten binnentrekken, zij met een lege buidel komen. En aangezien zij in het oord waar zij hun oponthoud hebben - dat echter zeer onbestendig is en waar zij hun laboratoria hebben -, evenzeer als edelen en met glans leven en op de buidel van hun kandidaten zonder alle zorg teren; wissel na wissel uitschrijven, in niets betaalbaar[7]; willen de met lege hoop besmeurde en verblinde geïnteresseerden geen afkeer hebben van hun grote filosofie, noch zich van hun tijdelijke gelukzaligheid en hoop beroofd zien. Zo moeten zij hun mildrijke handen openen en hun vermeende adepten proberen in ere te houden en aldus schuld op schuld stapelen, en elders zich in het concert van hun ijdele hoop bevestigd weten.

Zodra nu de eerbare heren aankomen, brengen zij hun geketende kandidaten uiterst vriendelijk in verlegenheid, en doen navraag hoe de arbeid gaat. O, zo staat het in het brein van de sofisten voortreffelijk! Nu eens staat het in de verrotting, of

Schwärtze: Bald zeiget sich der Pfauen-Schwantz: bald erblicken sie den Schein des Monden: bald ist es gelb, bald roth, und ist doch alles eitel Lügen und Betrug. Bald stincken sie wie eine Zibet-Katze,

zwartheid, dan weer toont zich de pauwenstaart, dan weer zien zij het schijnsel van de maan, dan weer is het geel, dan weer rood[8], en toch is alles ijdele leugen en bedrog. Nu eens stinken zij als een civetkat en kletsen hun kandidaten voor, dat de tinctuur zo ruikt; dan weer gebeurt hun de ramp dat hun de fiool barst. Doch zij hebben het al weer in de gewenste staat en hopen (Hetgeen hun beste term is: hopen. Doch ware filosofen overzien het ganse werk vooraf, voordat zij beginnen te werken, en begaan niet zulke luchtstreken) binnenkort hun feniks te

[7] “in N. zahlbar”. Onduidelijk.

[8] Waarmee allerlei alchemistische stadia worden aangeduid.

zien. Ik echter ben ervan overtuigd, dat er slechts een weidehop van komt, die zich gaarne in de mest of drek ophoudt. Want afhankelijk van het soort eieren dat men eronder legt, verkrijgt men er ook de soort vogels van. Enfin, zij liegen en bedriegen hun kandidaten net zolang, tot hun de tering in de buidel komt.

Hierdoor nu geraakt menig eerlijk man in zulk een decadentie, dat - wanneer hij niet tijdig verstandig wordt en het bedrog inziet - hij zich in een dermate hoogst gevaarlijke situatie brengt, dat uiteindelijk het verderf hem inhaalt, als een snelle en sterke stroom waarin hij jammerlijk te gronde moet gaan, waarvan nog wel vele levendige voorbeelden bij ons een afdoende bewijs vormen.

Wanneer nu deze filosofische vampiers een eerlijk man het volledige bloed, de have en goed, uitgezogen hebben, of iemand in zijn eentje wellicht niet het vermogen heeft om voor de adept diens bodemloze buidel te vullen, dan hebben zij in plaats daarvan hun eredevies dat zij intussen als de speurhonden naar nieuw en fris bloed en vermogen van anderen speuren, of liefhebbers opzoeken en hun processen zowel als de bijzonderheden van het grote universele - ook wanneer de liefhebber of nieuwe kandidaat niet veel kan bijdragen -, met grote praal weten voor te spiegelen. Het zijn gemeenlijk lieden van grote geleerdheid, want zo vaak als men tot hen komt, luidt het bij hen: Ik heb niets. Kunt gij mij niet met zo en zoveel honderd florijnen of rijksdaalders helpen, voor drie, acht of hoogstens veertien dagen. Het werk is spoedig op zijn best en in perfecte staat. Dan zal niet alleen het voorgeschotene, doch ook daarenboven een werkelijke erkentelijkheid volgen, en zullen zij hun bijzonderheden aanbieden. En wanneer zij dan een dergelijke nieuwe kandidaat geworven hebben, proberen zij hem op alle manieren met complimenten, eerbetuigingen bij hun tafel en grote beloften te onderhouden. Zodra echter zo iemand slechts melding doet van terugbetaling van zijn voorschot, en zich met lege hoop niet verder wil laten afschepen, zo

spoedig deugt hij niet voor hun filosofie. Want de filosofen moeten goedhartige en niet vrekkige lieden zijn.

Aangezien er echter in alle geschriften van de filosofen over de intriges van de sofisten overvloedig te lezen valt, acht ik het niet nodig daar nog meer van te vermelden.

Daarmede mogen nu echter alle hoge en lage personen, ongeacht hun stand, eer en waardigheid, een onbedrieglijk, waarachtig kenteken en kenmerk hebben waaruit men een sofist, bedrieger en landloper waarachtig kan herkennen en onderscheiden van een ware filosoof en zoon der hemelse wijsheid, en de door de sofisten gevaarlijke en tot het uiterste verderf opgesteld valstrikken en verderfnetten openlijk kan herkennen en ze met ernst kan ontvluchten en mijden; zijzelf echter de sofisten met openlijke beweegredenen overstijgen, opdat men afdoende grond moge vinden en hebben, dat al hun doen en laten, bedrog, sofisterij, nietig, vals en gelogen is, en men ze aldus met schaamte en spot kan af- en van zich wijzen. Ik heb uit liefde voor mijn in de strikken van de sofistische bedriegerijen geketende nevenchristenen, en uit aandrang van mijn geweten, zoveel als God mij uit ondoorgrondelijke liefde en wijsheid op gans onvermoede wijze licht en helderheid geschonken en ontdekt heeft, alle bedrog grijpbaar willen openbaren en te erkennen geven. Ondertussen heb ik nog ontelbare zieke broeders die met het valse gift der sofisten danig geïnfecteerd zijn, doch eerder sterven dan geloven dat hun processen gelogen; hun retorten, kolven en tangen dwaasheid; en hun adepten sofisten en bedriegers zijn, tot test en waarschuwing in alle waarheid als voor God mijn gedachten schriftelijk wil overhandigen; om zo het goede te kiezen; het kwade echter met alle macht ten snelste te verwerpen. Wie het vatten wil en ook kan, die vatte het.

Voor de ware filosoof acht ik het niet nodig te zijn om meer te ontdekken, dan waar hij in tegenstelling tot de sofisterij zichzelf zal openbaren en aantonen. Persoonlijk echter dergelijke lieden te zien en aan hen datgene af te lezen wat zij inderdaad en in

waarheid zijn, is net zo zeldzaam als de Steen der Filosofen zelf te zien en te aanblikken.

Zij zijn zeldzame verschijnselen, en komen ook zelden tevoorschijn. Zij beminnen de ware deemoed en stilte, spreken zeer weinig, vooral over de filosofie, en wanneer zij er van anderen over horen spreken, dringen zij tot alles door, doch beantwoorden het niet met één woord. Zij hebben niets nodig, met name geen geld, ook in de aanvang van hun werk niet. Want met zes rijksdaalders bestrijken zij alle onkosten vanaf het begin tot het einde, en wanneer zij daarbinnen al eens uit de band willen springen, kost het hooguit negentig frank meer. Let wel, daarom doen zij van hun proces ook geen afstand voor geld aan koningen of vorsten, noch aan edelen, noch boeren, of wie het dan ook maar is of zijn mag, doch wijzen op de hemelse wijsheid, zeggende: Vraag, dan zult gij nemen. Zoek (niet ‘koop’), dan zult gij vinden. Klop aan, dan wordt u opengedaan.

Vandaar dat al diegenen die met processen en recepten in de filosofie omgaan, en ze voor veel of weinig geld verhandelen of aanbieden, bedriegers en sofisten zijn. Want alle ware filosofen, waarvan er velen te eeuwigen en allen tijden geleefd hebben, hebben zich met alle krachten ingespannen om het enige ware onderwerp, uit hetwelk alleen - en uit niets anders dan hetgeen uit het centrum van de gehele natuur stamt - alle van Hermes tot aan de heden ten dage levende geringste, ware filosofische adepten hun steen bereid hebben, ten zeerste en zo geheim mogelijk te verbergen, opdat het geen enkele onwaardige ten deel zou vallen.

Zodat de eeuwige en zelfstandige wijsheid, omdat alleen deze de harten en nieren kent en doorvorst, zich enkel en alleen heeft voorbehouden om dit heiligdom als een koninklijk juweel uit genade en liefde te geven aan geen enkel ander mens dan aan haar kinderen; en wel onder de kinderen Gods, die zij daartoe waardig bevindt. Tot dat doel hebben alle ware filosofische

adepten, al hun opvolgers het met de vloek bedekt[9], voor degenen die het maar zouden openbaren en veel minder om geld zouden verkopen. Ja, wie het van de hemelse wijsheid door onophoudelijk smeken, vragen en verzuchten verkrijgt (niet voor geld of goed), die behoort het aan geen enkel mens te onthullen, en nog veel minder zo schandelijk te verkopen, doch het mededelen van de eer en de roem slechts over te laten aan de eeuwige liefde en wijsheid van God. Dit is er dus de ware oorzaak van, waarom geen enkele sofist het ten deel kan of mag worden, al is hij ook nog zo geleerd als hij maar wil. Want het ligt niet aan hun willen, doch aan Gods erbarmen, want de goddelijke wijsheid verkiest hiertoe welke ze wil, en verstopt het ook voor wie ze wil. De sofisten zijn bedriegers, en niet de kinderen der wijsheid.

Mijn beste, wat willen zij met hun bijzonderheden anders aanduiden dan bedrog en sofisterij? Want zoals God één is in drie personen, zo heeft Hij ook uit een enkel uit drie eigenschappen bestaand iets, hemel en aarde geschapen. En aangezien de eeuwige en zelfstandige wijsheid haar kinderen vergunt in de geheimenissen van haar werken te kijken, zoals zij hemel en aarde bereid heeft uit een enkel iets, zo toont zij hun zulks als in een klare en heldere spiegel, in het bereiden van de filosofische wondersteen, met en door een enkel onderwerp. Zoals Hermes, de vader van alle filosofen, zegt: “Zo zijn hemel en aarde geschapen geworden.”

Dat echter de ene tinctuur een hogere en rijkere projectie maakt dan het andere, is de reden waarom de een meer ijver en bekwaamheid nodig heeft in het uitwerken van enig onderwerp dan de ander, en zoals de wijsheid een van haar kinderen meer zegen vergunt - hoewel zij allen gelijkelijk liefheeft en opgevoed heeft - dan de ander. Want hoe hoger, ijveriger en volkomener het onderwerp bereid wordt, des te meer kracht heeft het dan ook om te kleuren. Want zo waarachtig is het, dat men door

[9] “mit denen horr [...] desten Maledictionibus beleget”. Onduidelijk en deels onleesbaar.

geen enkele andere weg dan alleen door Christus tot God, en de zo heerlijk verlangde zaligheid kan komen. En zoals de Heilige Schrift zegt dat er geen ander heil is en er ook geen andere naam aan de mensen gegeven is waarin zij zalig moeten worden, dan de naam van Jezus, zo mogen ook Turken, Joden, heidenen, Arianers, Socinianen en alle andere sekten, net zoveel bijzonderheden tot zaligheid bedenken als zij willen, maar uit deze naam voeren ze toch naar verdoemenis. Zo valt er ook geen ander onderwerp ter transmutatie der metalen te vinden, dan alleen datgene wat de hemelse wijsheid slechts aan haar kinderen en ware adepten, en aan geen enkele sofist openbaart, en waaruit slechts, en verder uit niets, zij te allen tijde de Steen der Filosofen bereidt. Wanneer nu de sofisten uit vitriool, antimonium of kwik[10] de Steen, of zoals zij zeggen: bijzonderheden ter transmutatie in ☉ of ☽ beloven te produceren en willen bereiden, dan moeten zij beter kunnen heksen en toveren dan de duivel in de hel zelf, en is hij vergeleken bij de sofisten slechts een idioot. Want niemand kan een andere basis leggen, dan die welke door de goddelijke wijsheid gelegd is. Wie nu met ware filosofische rekwisieten daarop weet te bouwen, diens werk zal alle proeven en vuren der scheidekunstenaars doorstaan. Wat echter de sofisten met al hun bijzonderheden pretenderen, is bedrog, want zij doorstaan noch in geringe, en nog veel minder in grote vuurproeven, want tenslotte is het bedrog.

Al diegenen die met retorten, kolven, kolen, ovens en tangen arbeiden, en met dergelijke rekwisieten het filosofische werk willen behandelen en bereiden, zijn dwazen, sofisten en klaarblijkelijke bedriegers. Ja, men moet hen eerder als moorddadige brandstichters dan als filosofen behandelen. Zij zijn te vergelijken met een tamboer, trompetter of een boerenknaap die op een pan trommelt; en met een muzikale virtuoos die op de

---

[10] “Mercurio vuligi”. Onduidelijk.

luit, hobo of ander aangenaam instrument speelt. Kort gezegd: zij zijn schandvlekken der zeer edele, ware filosofen. De wijsheid kennen zij niet.

Gij bedriegers en waardeloze koks! Ga heen naar de eerwaardige natuur en leer eerst hoe zij in de mijnen en bergen der aarde de metalen en mineralen bereidt, en zie of gij ook zulke lompen-rekwisieten bij haar vindt. De ware filosofen weten hier ook niets van. Zij hebben de natuur geïmiteerd. Die is eenvoudig en precies[11] in haar wezen. Gij echter zijt hovaardig en bedrieglijk en wilt slimmer zijn dan God en de natuur. Ja, gij zijt wel slim, zoals gij de mensen, vooral grote heren en vorsten, ontzettende sommen gelds afdestilleert. Doch in de watersteen der wijzen[12] is een erepoort voor u opgetrokken, in het vers op pagina 25, de derde regel. Neem u goed in acht dat gij daardoor niet in de eeuwigheid moet intrekken! Want zo de arbeider, zo het loon. Gij roekeloze en onbeschaamde sofisten, die thans ondenkbare jaren aan uw monstrueuze, kolossale beeld hebt gekunsteld en niets tevoorschijn hebt gebracht. Het is nu voorhanden, dat de zonder handen afgehakte steen van de bergtop het zal verpletteren. Zijn grondvesten zijn van leem, ijzer en met paardenmest en glas vermengd. Ik bedoel uw sofistische ovens. Zijn bovenbenen, lichaam, borst en hoofd zijn uw sofistische retorten, kolven en andere niet deugende glazen. Die zal een onaanzienlijke herdersjongen met een verachtelijke

[11] “schlecht”.

[12] Het betreft ‘Wasserstein der Weisen’, ofwel ‘Chymisches Tractätlein’, Lucas Jennis, 1709. De bewuste pagina 25 is als volgt opgebouwd. Titel, te weten: “Der erste Theil”. Daaronder de vermelding: “Psalm. 25.”. Daaronder een drieregelige subtitel: “Wer ist, der den Herren fürchtet, er wird ihn unterweisen den besten Weg” (Wie is het, die de Heer vreest. Hij zal hem de beste weg onderwijzen). Aan het eind van de alinea in het huidige werk wordt de verwijzing duidelijk: de sofisten hebben de juiste weg gemist.

slag[13] verpletteren en hij zal u voor de gehele wereld tot spot weergeven. Ja, gij zult uiteindelijk zelf moeten toegeven: Wij dwazen en wij narren! Wij hebben de juiste weg gemist!

Wat moet men nu echter van diegenen vinden, die het filosofische kwik en vervolgens de Steen der Wijzen uit het vitriool-nativum en antimonisch mineraal, beide Hongaars willen maken en bereiden? Wanneer men hen verder niet met genoegzaam verstand begiftigd zou weten, zou men hen gemakkelijk voor maanzieke, onzinnige, aan de slechte hypochondrie werkende patiënten houden. Hier kan men met recht stellen: Aangezien zij denken dat zij wijs en in de filosofie verstandig zijn, zijn zij tot dwazen geworden. Alle ware filosofen, vooral echter de oprechte en redelijke Basilius Valentinus, doen weliswaar melding van een vitriool en antimonium, doch zeggen er bij: 'der filosofen en magiërs'. Dat nu de sofisten onder vitriool en mineraal antimonium dat van het volk verstaan, is belachelijk, foutief en daarenboven sofistisch gelogen. Leer de schrijvers beter begrijpen en lees hen met aandacht en ogen der wijsheid, dan zult ge ontdekken, dat zij niet de gewone gekleurde lichamen en scheidende wateren hebben bedoeld. Zij zijn geen brekers van het zegel der wijsheid. Want hoewel vitriool en antimonium in de stoffen der kunst en natuur verborgen zijn, komen ze niettemin niet eerder tevoorschijn dan wanneer het de kunstenaar en adept bevalt. Doch niet in het minst zijn ze te vergelijken met het vitriool en antimonium van de sofisten of het volk, behalve in ... raadt ge hier nu, waarin? Lucius Papirius wil het verborgen hebben gehouden, en daarom zeg ik het ook niet. Dat echter de filosofen evenzeer zoveel over het gewone vitriool en antimonium in hun geschriften vermelden, is meestendeels geschied om de sofisten een lange neus te maken. Hoewel over hun bijzondere lof niet te disputeren valt in de chemie en de geneeskunde, hoewel ook heden ten dage weinig chemici te vinden zijn die dit wonderzout en mineraal

[13] "Stecken". Vermoedelijk duidend op zijn 'Stecken': de herdersstaf.

naar waarde en met genoegzame wijsheid weten te behandelen en hun zuiverste delen ervan weten te scheiden. Alleen voor de alchemie zijn zij zeer onwaardig.

De voortreffelijkste onder de Duitse filosofen, Theophrastus Paracelsus, zou de gewoonte hebben gehad, dat hij, wanneer hij bij een kraamwinkel voorbijkwam en daar vitriool zag staan, deze met gelijktijdig afnemen van zijn hoed aansprak met : "O Sancta virititas!"[14]. Hier meent gij, sofisten, thans een openbaar getuigenis te hebben dat het vitriool het ware onderwerp der filosofie is, aangezien Theophrastus het feitelijk heiligt. Ik moet u evenwel een voorbeeld vragen. Wanneer in de rooms-katholieke landen de lieden die de rooms-katholieke religie zijn toegedaan en bekennen, vooral de eenvoudigen en geringeren, in het veld aan een kruis van hout of steen voorbijgaan, dan nemen zij hun hoed af. Nu geloof ik niet, dat de katholieken hout of steen groeten, of het op zulk een wijze vereren. Doch in aandenken van hun verlosser, die zich om hunnentwille heeft laten martelen en kruisigen, zuchten zij daar en betuigen met het afnemen van hun hoed een verering, doch niet voor hout of steen, doch voor God. Op gelijke wijze heeft de voortreffelijke filosoof, toen hij vitriool zag, zijn hoed afgenomen. Doch de woorden "O Sanctaverititas" betreffen waarachtig niet het kleurlichaam, want dit verhoudt zich tot het filosofische werk, zoals hout en steen zich tot Christus verhouden. De filosofische, groenende substantie is van een andere soort en niet zo onzuiver, doch van een hemelse eigenschap en wezenlijkheid. Want het hogere is gelijk aan het lagere, en het lagere is gelijk aan het hogere. Dat wil zeggen, wat de filosofen de 'Res Sancta[15]' noemen, waardoor zij ook mirakels en wonderen der

---

[14] Onduidelijk. Mogelijk is bedoeld: 'veriditas'. Dit woord betekent onder andere 'groen'. Nu hoort dat niet bij vitriool, maar verderop verwijst de auteur wel naar het 'groenende'. Tevens betekent 'veriditas' ook het energieke, of de luister. 'O, heilige luister'.

[15] 'De heilige zaak'.

ganse wereld verkrijgen. De kracht daarvan is volkomen. Ja, hij is de vader der volkomenheid wanneer hij in aarde wordt veranderd. Het heeft nimmer hetzij Goszlar, noch Hongarije, noch Zipper gezien, waar het echter te vinden is. En hoe hij genoemd wordt, dat weten slechts de ware filosofen, doch voor de sofisten blijft hij in alle eeuwigheid duister en verborgen. Wel, mijn waarde, waarom is dat zo? Ze zijn bedriegers.

Dat zij hun kandidaten wijs maken dat zij goud kunnen maken - ja, zij staan zelf in deze blinde overtuiging -, is echter, zoals al hun doen, schadelijk en gelogen. Niemand kan en vermag dat, behalve God door de natuur. Die wordt echter in haar werkingen, in de mineralen der aarde en bergen, alwaar zij de metalen bereidt, door zeer vele hindernissen in haar plan gestoord, door allerhande slechts een zwaveldamp en bij het weer[16], zodat haar kwik vroegtijdig stolt, en aldus wordt de natuur in haar plan gestoord; vooral wanneer het natuurvuur hetzij te hevig, of zwak is, waardoor dan de groei verhinderd wordt en - naar de zeven eigenschappen van de natuur of van het vuur - zevenvoudige soorten der metalen voortbrengt, waaronder het goud het volkomenste en volmaaktste naast het zilver is, die door alle zeven vuren der natuur gekookt, en tot rijping zijn gebracht. De overige metalen echter, heeft de natuur wegens hun onzuiverheid, ja, feitelijk ziekte, niet daartoe kunnen brengen, hoewel het haar bedoeling is om het door God aan haar gegevene tot hoogste volmaaktheid en volkomenheid te brengen.

Hier moet echter de zeer geachte lezer worden geduid, dat de metalen van de filosofen geheel andere zaken zijn. Deze moeten naar hun filosofische teken en niet naar de woorden worden verstaan, want hierin zijn ze, net zo ver als de hemel van de aarde is, onderscheiden. Want wie de ware Mars en zijn ware

---

[16] “durch vielerhand nur eine Schweffel-Dünste und bey Witterungen”. Onduidelijk.

Venus, ofwel ♂ en ♀ kent naar hun teken, die is van het geslacht van de filosofen en kinderen der wijsheid. Wie echter Mars en Venus voor vitriool, antimonium, ijzer of koper, ja, überhaupt voor metaal aanziet, die is een sofist. Zes steden doorkruist de koning aan het hemelse firmament, en in de zevende behoudt hij zijn zetel. Hoewel hij nu wegens onzuiverheid geen zetel kan houden, doch moet uitwijken - want waar een koning behoort te resideren, moet zich geen onzuivere lucht of onzuiverheid bevinden, doch alles moet heerlijk en groots zijn -, laat hij niettemin in alle oorden iets van zijn koninklijke grootsheid achter, en wegens zijn voorbije aanwezigheid, een relikwie. Want alle metalen hebben een aanduiding van zilver of goud, zoals alle ware testers en scheidekunstenaars weten. Aangezien nu de sofisten de Sterren der Metalen niet kennen, is het notoir bedrog dat zij zilver of goud kunnen maken, welke kunst God zich alleen door de natuur heeft voorbehouden.

Aangezien Adam de wil en het bevel van God uit zijn ogen heeft gezet, en met hem het ganse menselijke nageslacht de vloek en de dood op de hals heeft gebracht, is tegelijk ook de ganse aarde aan de vloek en de ijdelheid onderworpen geworden. De eeuwige en erbarmende liefde van God heeft zich echter meteen ingezet en opdat Adam niet al te snel door de dood zou worden overvallen, heeft zij hem een artsenijmiddel en onderwerp getoond, door de bereiding en genieting waarvan het afvallige lichaam van Adam dermate werd gesterkt en met nieuwe krachten begiftigd is geworden, dat hij in volkomen gezondheid en - met hem - zijn nakomelingen, vooral het geslacht van de kinderen Gods, tot aan de zondvloed en het voor hen door God bepaalde einde, vele honderden jaren heeft kunnen leven.

Dit goddelijke beschermingsmiddel is nu de stof en het onderwerp van de filosofen, waarvan de auteur en ordemeester

de zelfstandige liefde en wijsheid van God zelf is, die de inspectie, verdeling en zegening tot aan dit uur daarover voert, opdat het niet in onreine handen geraakt, doch als een goddelijk recht voor hun kinderen voorbehouden en behouden blijft.

Nu heeft het de eeuwige liefde en wijsheid van God bevallen, dit heilige onderwerp waaruit de wereld bereid is (die door de ware filosofen met het teken of de ster der wereldbol of rijksappel gekenmerkt is geworden ♁, maar waarvan de naam verzwegen is), onder een verachtelijk lichaam in Zijn schatkist en mineralen der aarde voor de onwaardigen op te bergen en te verbergen, zodat zij - als zij het al vinden -, uit gebrek aan goddelijk licht en het daarboven liggende zegel der wijsheid niet weten wat het is, en het wegens de grote duisternis waarin de meeste mensen als blind rondstappen, tot gans gering-schattende dingen misbruiken. Hier geldt het oude vers waarmede de sofisten op het nietswaardige vitriool-nativum duiden, waarbij iedere hoofdletter van het woord, het woord vitriolum aanduiden:

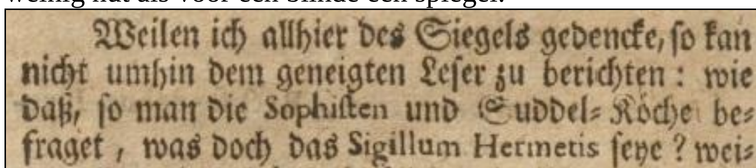
Visitando Interiora Terrae, Rectificandoque Invenies,
Occultum Lapidem, Veram Medicinam.[17]

Dit is het ding dat de waardigste delen verenigt, door één weg en dispositie. Het is het heerlijke onderwerp waarin men het aardrijk scheidt van het vuur; het subtiele van het dikke; gans lieflijk en met groot verstand. Zo zal het van het aardrijk opstijgen naar de hemel, en verschaffen dat het wederom naar beneden afdaalt naar de aarde. En aldus overwinnen de krachten van het bovenste en benedenste, want op deze wijze (doch nimmermeer uit vitriool of gewoon antimonium; ook niet met retorten en kolven), zult ge de glorie van de ganse wereld verkrijgen. Hermes, de eerste en vader aller filosofen, is na de

---

[17] ‘Bezoek het binnenste van de aarde. Door herstel zult ge de verborgen steen vinden, het waarachtige medicijn’.

zondvloed door de eeuwige wijsheid verlicht geworden, evenwel met uitdrukkelijk voorbehoud om het aan niemand te openbaren, aan welk bevel hij ook heeft gehoorzaamd. Het ganse, waarachtige en volkomen proces echter, heeft hij op een smaragden tablet met zeer weinige en korte woorden nagelaten, welk tablet ook lang na zijn dood bij hem in het graf gevonden is geworden. Hier is het ingevoegd en het is God zij dank aan velen bekend. Doch, zoals men kan denken, ligt de hand en het zegel der wijsheid erop, en voor de sofisten is het van net zo weinig nut als voor een blinde een spiegel.

Weilen ich allhier des Siegels gedencke, so kan nicht umhin dem geneigten Leser zu berichten: wie daß, so man die Sophisten und Suddel-Köche befraget, was doch das Sigillum Hermetis seye? wei-

Aangezien ik hier het zegel gedenk, kan ik er niet omheen om de genegen lezer te berichten hoe - wanneer men de sofisten en waardeloze koks bevraagt wat toch het hermetisch zegel is, aangezien alle ware filosofen het in hun werken als hoogstnodig in herinnering brengen - zij met hun zinnen niets anders weten aan te geven dan een dichtgesmolten glas of fiool. Doch zoals al hun doen verstokt, blindheid en bedrog is, zo is ook deze onderneming van hen foutief en gelogen. En hun verzegeling en het smelten van glas is bij alle apothekersjongens bekend. Er is niets filosofisch aan, hoewel ook hun smerige kokerij, smid- en sleutelmakersweg niets anders vereist. En zolang zij in deze armzaligheid met retorten, kolven, kolen, ovens en tangen arbeiden, zolang blijft en is hun het hermetische zegel, waarmede het filosofische werk verzegeld zou moeten worden, in alle eeuwigheid verborgen.

Dit nu door God aan de kinderen der wijsheid geschonken geheimenis, genoemd de Steen of Tinctuur der Filosofen, is het grote universele, waardoor niet alleen aan de mensen een lang leven in volkomen gezondheid - te genieten tot aan het door God voor hen bestemde einde - geschonken is, doch ook aan de

onreine en zieke metalen een volkomen reinigings-, genezings- en regeneratiemiddel, opdat - wanneer hun de natuur tot hun volkomenheid niet heeft mogen of kunnen helpen - zij echter door de bekwame hand van de kunstenaar dermate volkomen van hun onreine, brandbare zwavelen, grove aardse zouten en aarden gereinigd worden, en ze tot hun volkomen fixatie, en aldus naar believen van de kunstenaar, tot waarachtig en in alle proeven des vuurs bestendig goud of zilver getransmuteerd kunnen en mogen worden.

De sofisten evenwel willen benevens hun kandidaten en aanhangers - die slechts op goud uit zijn, opdat zij een florissant, verheven en ongeremd leven kunnen voeren - goud hebben, of zilver (want het goud van de sofisten is gewoon goud, zoals het in de mijnen der aarde groeit). Het goud van de filosofen echter, is een gans andere vogel, en wel eentje die hij die hem kent, kan vangen en waarderen, en voor hen is er geen andere bereid dan die, welke God uit liefde voor de mensen in de mijnen van de bergen verborgen heeft. Daar vinden zij[18] het reeds in zijn rijping - net als de zwijnen hun eikels - bereid. Want aangezien zij nimmer hun aangezichten noch zintuigen naar de hemel wenden om te achterhalen waar toch deze hoge en kostbare inzet kan worden verkregen, doch slechts als de varkens in de aarde moeten woelen, willen zij het anders hebben, en letten zij er niet op, doch vervallen in hun misleidende denkbeelden dat de wortels van de metalen in onreine vitriolische en antimonische dingen en giften steken, terwijl zij toch de woorden van Hermes zouden moeten bedenken: “Zo boven, zo beneden, en zo beneden, zo boven”, et cetera. “Zo is de zon de vader ervan, de maan zijn moeder, de wind heeft hem in zijn buik gedragen, en zijn voedster is de aarde.”[19] Of dat

[18] De auteur spreekt hier nu kennelijk weer over de sofisten.
[19] Fragmenten uit de ‘Tabula Smaragdina’ (De Smaragden Tafel), Hermes Trismegistus.

David zegt: “De hemelen vertellen Gods eer en het uitspansel verkondigt zijn handwerk.”[20]

Alleen, wat wil men toch aan de sofisten verbeteren? Zou het hun om de aanschouwing der wonderen Gods en de welvaart van hun nevenchristenen te doen zijn, dan zou men terecht medelijden met hen hebben. Doch aangezien hun hart slechts doordreven is met ijdelheid, en zij er slechts op bedacht zijn hoe zij goud en geld zouden kunnen verkrijgen en daardoor kostbare goederen kopen, en in de wereld werkelijk als vorsten zouden kunnen leven, zijn zij beslist de vloek nabij.

Waarom echter vooral vorsten en heren zulke lieden dulden, hun bescherming en genade betonen, zie ik niet. Zij brengen niets tevoorschijn, behalve louter en klaarblijkelijk bedrog. Veel redelijker zou men, zodra men van zo’n sofistische goudmaker of in de grond bedrieger slechts hoort, de trom roeren, burgers en boeren verzamelen, hen oppakken en in een stenen piloon zetten, en nimmer wederom tevoorschijn laten komen. Zij zijn als de gans nieuw beroepen vampiers, die niet eerder rusten - zodra zij een eerlijk man geboeid hebben met hun schandelijke beginselen en velerlei waardeloze kookkunst - dan dat zij hem al zijn have, goed en bloed hebben uitgezogen. Een dergelijke uitgezogene heeft dan geen ander toevluchtsoord dan ook een dergelijke eerloze professie aan te grijpen; zijn zo zeldzame en dure processen te verhandelen. En wanneer hij dan een of meer dwazen aantreft, doet hij het geen haar beter dan zijn leermeester. En hij wordt net zo’n vampier, die niet rust totdat hij zijn naasten tot uiterst verderf en ondergang heeft gebracht. En zo propageert en genereert zich dit onreine insectengeslacht. God echter zal hen verdelgen met eeuwig vuur.

Men wil echter niet in het minst de zeer edele ware chemie een klit aanhangen, aangezien die een der allerhoogste en nood-

[20] Psalmen, 19: 2.

zakelijkste wetenschappen is die door de wijsheid van God aan de mensenkinderen verleend is, maar vooral, naast de ware godzaligheid, voor een vorst en landsheer de allernoodzakelijkste studie is, opdat hij zelf en met eigen hand de aan hem door God geschonken zegen van zijn land onderzoeke, en de schat die Hij daarin verborgen heeft, moge inspecteren, om niet slechts op trouw en geloof van zijn aangestelden zich wijs te laten maken wat zij maar willen, waardoor dezen dan slechts hun buidel spekken, doch evenwel de vereiste kosten die in dergelijke bouwwerken in de aanvang zeer aanzienlijk zijn, tot ondraaglijke last de overige trouwe onderdanen op de hals laten laten vallen. Of, door een dusdanige onwetendheid in de chemie van de landsvorsten - en wanneer de daarboven gestelden niet hun pijpen naar hun wil kunnen snijden -, moet het allermiserabelste werk tot vooroordeel der heerschappij onderblijven en te gronde gaan.

Het is dus logisch, dat regerende heren zich in alle chemische werkzaamheden zowel voor hun plezier als ook vanwege het nut oefenen, opdat zij kunnen zien wat afdoende is voor hun staatsnut en -schade, en in de loop van het jaar kunnen met honderd of duizend rijksdaalders als een nevenwerk vele schone zaken gezien, onderzocht en tot nut toegepast worden. Ik heb dus slechts met weinig zoveel willen melden, dat men jegens de ware chemie, voor dewelke men alle respect heeft, alsook jegens al diegenen die er slechts iets van weten en believen, alle bewondering koestert. Doch zo spoedig iemand zijn vermeende chemie, met de alchemie (die een goddelijke en kabbalistische kunst is) wil vermengen, en een transmutatie van metaal in goud of zilver wil leveren of - uit substanties die in het geheel niet deugen - uit zilver goud, of uit koper zilver wil laten groeien (hetgeen zij ‘uitbrengen’ noemen), en begint te spreken en daarbij processen produceert, dan is hij zodra een sofist en bedrieger. Want wat iemand niet in zilver of koper inbrengt, let wel: een toevoeging, zal hij er niet uitbrengen. Het ligt niet aan

het willen, doch aan Gods erbarmen, dat velen zich weliswaar tot de alchemie geroepen achten, doch dat er in waarheid weinigen, weinigen, ja, minder dan 100.000; nauwelijks, ik zeg nauwelijks, één is en hiertoe verkozen wordt, en dit getuigt de ervaring, de daad en de waarheid.

Daarmede ik echter de ene en de andere oorzaak van alle ergernissen afkap, wil ik hiermede eens en voor altijd[21] zo nadrukkelijk en goed mogelijk[22] geprotesteerd hebben, dat ik dit niet over alle chemici, doch slechts over de sofisten die dergelijke goudmakers zijn, begrepen en geschreven wil hebben. Zo moet ook geen ware en redelijke chemicus hierover vertoornd zijn, als hij weet dat hij beslist niet een dergelijke goudkever is, opdat het niet schijnt en hij aan den dag geeft, dat hij deel uitmaakt van de kwade sofisten en fanaten omdat hij vertoornd is. Want zo datgene buiten zijn geweten valt wat ik hier zeg, aanduid en tot waarschuwing van mijn naaste bestraf, dan is dit alles wat hierin vervat is, voor een ware chemicus niet tot schade, smaad of spot geschreven. Weet hij echter dat er in hem is, wat ik hierin aanklaag en bestraf, dan moet hij ervan uitgaan, dat het hem niet door mij, doch door zijn eigen slechte geweten (aangezien hij nog niets tevoorschijn heeft gebracht, en ook in alle eeuwigheid op deze weg niets tevoorschijn zal brengen) gezegd werd.

Wie oren heeft om te horen, die hore.
Sapienti sat est ne credo[23],
en dus ook het

E I N D E

[21] "semel pro semel".
[22] "Salviano solemnissime".
[23] 'Voor de wijzen is het, denk ik, niet genoeg'.